

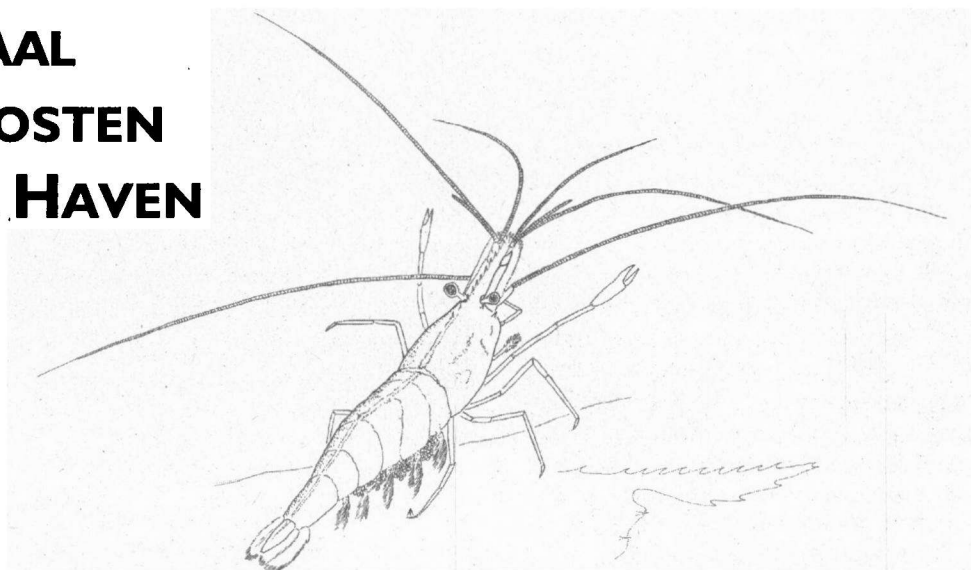
EEN STEURGARNAAL UIT HET VERRE OOSTEN IN DE HARLINGER HAVEN

Arnold S. Tulp

Garnalen: wie kent ze niet? Verkrijgbaar bij de vishandel en in de supermarkt, in een aanbod dat doorgaans niet beperkt is tot garnalen uit de Noordzee. De verpakkingen informeren over hun dikwijls verre herkomst. Uitheemse soorten als IJslandse garnalen, Roze garnalen uit de Indische Oceaan of Tijgergarnalen en Witpootgarnalen afkomstig van aquacultuur in landen als Indonesië, India en Bangladesh liggen in de gekoelde vitrines. Meestal gaat het om gepelde dieren wat betekent dat zij hun soorteigen kenmerken al hebben moeten afstaan. Slechts hun eetbaarheid en houdbaarheidsdatum is nog van belang.

Garnalen en steurgarnalen

De garnalen die zomers met een kor of een duw-netje langs het strand worden gevangen, behoren vrijwel zonder uitzondering tot één soort: de Noordzeegarnaal *Crangon crangon*. In havens zoals die van West-Terschelling, Harlingen en Lauwersoog komen enkele andere soorten voor: steurgarnalen. Het zijn soorten die zich niet thuis voelen in de zanderige omstandigheden die een garnalenbestaan langs het strand kenmerken. Ze hebben een voorkeur voor een leven tussen wieren en andere aangroei van stenen en palen beneden de waterspiegel. Om hen te verschalken is eveneens een net nodig. Deze steurgarnalen verschillen van de Noordzeegarnaal door onder meer de vorm van de scharen. Zij hebben 'echte' scharen, zoals bij krabben en kreeften. Op de tekening is te zien dat de opening tussen de twee schaaldelen in het ver-

Figuur 1. Schets van de Rugstreepsteurgarnaal.

Illustratie: Arnold S. Tulp

lengte van de poot ligt (figuur 1); Noordzeegarnalen hebben die opening haaks op de pootas. Verder dragen steurgarnalen voor op hun kop, beginnende tussen de ogen, een uitsteeksel dat er uitziet als een dubbelzijdig getand zaagblad: het rostrum. Het aantal tanden en hun plaatsing is kenmerkend voor de soort. Noordzeegarnalen gaan door het leven zonder zo'n zaagblad.

De meest voorkomende soort in de Waddenhavens en op sommige andere langs de Waddenkust geschikte plekken is de Gewone Steurgarnaal *Palaemon elegans*. Interessant is de verspreiding van de Brakwatersteurgarnaal *Palaemonetes varians* die worden aangetroffen in wateren variërend van zwak brak tot zee-water. Daardoor lopen de vindplaatsen nogal uiteen: van Waddenhavens en eilander krekten tot binnendijkse brakke wateren, waarvan de laatste zowel op de eilanden als aan het vasteland. Helaas is het aantal vindplaatsen van de Brakwatersteurgarnaal aan de wal, als gevolg van de om agrarische redenen gevoerde strijd tegen de aanwezigheid van binnendijks brakwater, sterk teruggelopen.

Veel zeldzamer is een derde soort, de Gezaagde steurgarnaal *Palaemon serratus* die kon worden aangetroffen in de haven van Lauwersoog. Een grote verrassing was het in augustus 2005 aantreffen van een tot dan onbekende steurgarnaal, zowel in de haven van Lauwersoog als die van Harlingen.

Een nieuwe steurgarnaal

Dat deze onbekende steurgarnaal in het geslacht *Palaemon* thuis hoorde was vrij snel duidelijk. Toetsing aan een in 2005 verschenen determineersleutel voor de Palaemonidae van Noordwest-Europa (d'Udekem d'Acoz et al. 2005) bracht aan het licht dat het om *Palaemon macrodactylus* ging. Deze soort, die nog slechts een gering aantal jaren uit ons land bekend is en dan nog voornamelijk uit de provincie Zeeland, is in 2005 voor het eerst in het Waddengebied gesignaleerd. Behalve de twee hiervoor genoemde vondsten is er nog een waarneming in de Eemshaven (Faasse 2005). In totaal dus drie vindplaatsen in het Waddengebied. De volgroeide dieren zijn in het veld met voldoende zekerheid te herkennen aan een lichte smalle streep over vrijwel de gehele lengte van de rug (zie foto). Dit kenmerk leidde tot de Nederlandse naam Rugstreepsteurgarnaal. De tekening (figuur 1) is gemaakt aan de hand van de door mij in Harlingen en Lauwersoog gevangen dieren. Om een idee te krijgen van de afmetingen van een volgroeid dier: de langste voelspriet is 75 mm.

Aziatische herkomst

Het oorspronkelijke verspreidingsgebied van de Rugstreepsteurgarnaal ligt langs de noordwestelijke kusten van de Stille Oceaan. Japan, Korea en ook China worden in literatuur genoemd als landen waar deze soort zijn thuis heeft. Maar in

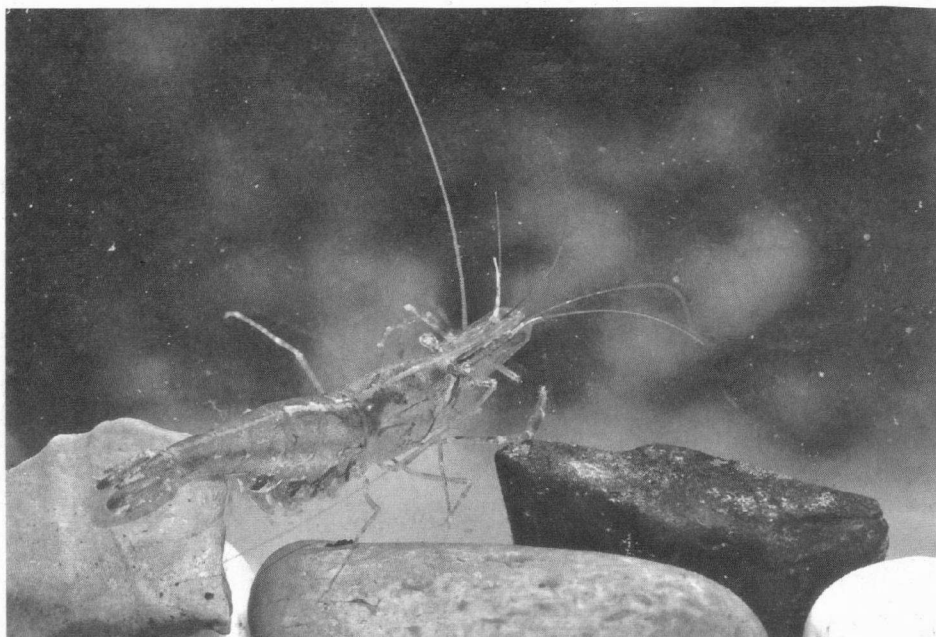
1954 blijkt deze steurgarnaal de Stille Oceaan te zijn overgestoken. In dat jaar werden de dieren in de baai van San Francisco aangetroffen. Amerikaanse biologen leggen een verband met het intensieve scheepvaartverkeer met Korea dat samenhangt met de daar gevoerde oorlog (Ricketts et al. 1985).

In de jaren na de vestiging in San Francisco Bay breidde de soort zich vervolgens uit in zuidelijke en noordelijke richting langs de westkust van de Verenigde Staten (Jensen 1995). Hiermee hield het niet op. De dieren zijn nu ook in West-Europa opgedoken. Voor het eerst in 1999 langs de Spaanse kust, maar in datzelfde jaar ook in de Westerschelde (d'Udekem d'Acoz et al. 2005). In 2004 waren ze al wijd verspreid in Zeeland met één noordelijker waarneming te IJmuiden. In Engeland en langs de Belgische kust waren toen ook al vondsten gedaan. En in 2005 volgde de Waddenzee.

Over hoe deze steurgarnaal West-Europa heeft weten te bereiken kunnen we slechts speculeren. d'Udekem d'Acoz et al. (2005) veronderstellen, evenals de Amerikanen, dat scheepvaart een belangrijke rol heeft gespeeld. Daarbij kan gedacht worden aan transport in ballastwater, een verklaring die wel vaker van stal wordt gehaald.

De Rugstreepsteurgarnaal is niet de eerste Aziat in onze kustwateren. Overbekend is de geschiedenis van de Chinese Wolhandkrab *Eriocheir sinensis*, die nog altijd prima kan worden gezien in Harlingen. Een ander voorbeeld is de Knotszakpijp *Styela clava*, ook wel Japanse Zakpijp genoemd, een tot zo'n 10 cm uitgroeiend manteldier dat zich onder meer in de haven van Lauwersoog heeft gevestigd. Inmiddels zijn twee soorten krabben, oorspronkelijk voorkomend in dezelfde streken als de Rugstreepsteurgarnaal en de Zakpijp, bezig West-Europa in te nemen. Permanente vestiging langs de Waddenkust lijkt niet ver weg. De zegetocht van de Japanse Oester *Crassostrea gigas*, ooit opzettelijk naar Europa gebracht, zal menig kustbezoeker niet zijn ontgaan.

Nieuwkomers zijn overigens niet alleen uit het Verre Oosten afkomstig. De Amerikaanse oostkust is ook een belang-

De Rugstreepsteurgarnaal

foto: Arnold S. Tulp

rijke leverancier en het ligt voor de hand dan te denken aan het omvangrijke scheepvaartverkeer. Van nog verder weg kwam de Nieuw-Zeelandse Zeepok *Elminius modestus*. Kort na de Tweede Wereldoorlog werd deze voor het eerst in Nederland aangetroffen, verspreidde zich nadien snel en is nu een vaste bewoner van onze kuststreken. Ook onze binnenwateren hebben te maken met van ver gekomen soorten. Een voorbeeld daarvan is een van oorsprong Amerikaanse vlokreeft *Gammarus tigrinus* die tegenwoordig de algemeenste vlokreeft in Friesland is (Tulp 1998). Een dergelijke ontwikkeling maakt duidelijk dat de komst van een nieuweling grote gevolgen kan hebben: ingrijpend en bovendien vaak onomkeerbaar.

Toekomst

Hoe zal de toekomstige verspreiding van de Rugstreepsteurgarnaal in het Waddengebied eruitzien? De enkele vondsten die tot nog toe zijn gedaan bieden onvoldoende fundament om daar een beeld van te vormen. De karakterisering 'estuariene soort' biedt enig houvast. Deze is onder meer gebaseerd op de verspreiding in de Verenigde Staten en Zeeland. Het betekent een zekere voorkeur voor brak water zoals dat tot stand komt in baaien, lagunes en riviermondingen door

instroom van zoet water en menging met zeewater. In de Waddenzee komt dit milieu plaatselijk voor. Of dat in voldoende mate - blijvend - voldoet aan de eisen en mogelijkheden van de Rugstreepsteurgarnaal, moet worden afgewacht. Voorlopig acht ik het niet uitgesloten dat de dieren zich op meer plekken weten te vestigen en handhaven. Mocht dat inderdaad het geval zijn, dan rijst de vraag welke invloed dat zal hebben op de gevestigde soorten. Aanleiding genoeg dus voor verder onderzoek naar het wel en wee van de Rugstreepsteurgarnaal in de Waddenzee.

Literatuur

- FAASSE, M.A. 2005. Een Aziatische steurgarnaal in Nederland: *Palaemon macrodactylus* Rathbun, 1902 (Crustacea: Decapoda: Caridae). Het Zee-
paard 65: 193-195.
- JENSEN, G.C. 1995. Pacific Coast Crabs and Shrimps. Sea Challengers, Monterey, California.
- Ricketts, E.F., J. Calvin & J.W.Hedgpeth 1985. Between Pacific Tides. 5e ed. rev. by D.W.PHILLIPS. Stanford University Press, California.
- TULP, A.S. 1998. Vlokkreeften in de binnendijkse wateren van Fryslân. Twirre 9 (3): 1-6.
- TULP, A.S. 2006. De Rugstreepsteurgarnaal *Palaemon macrodactylus* in meerdere Waddenhavens. Het Zeepaard 66: 27-28.
- UDEKEM D'ACOS, C., M.FAASSE, E. DUMOULIN & H. DE BLAUWE 2005. Occurrence of the Asian Shrimp *Palaemon macrodactylus* in the southern bight
of the North Sea, with a key to the Palaemonidae of North-Western Europe (Crustacea: Decapoda: Caridae). Nederlandse Faunistische Medede-
lingen 22: 95-112.

Arnold S. Tulp
Hegewei 22
9217 VT Nijega
tel.: 0512-372259
e-mail: arnwtulp@planet.nl